

Tidaholms kyrka - Puts och plåtarbeten på tornet 2013

Tidaholms kyrka - puts och plåtarbeten på tornet
2013

Agnetorps socken, Tidaholms kommun, Västergötland

Jennie Björklund

Västergötlands museum/Kulturmiljö

Bebyggelseantikvarisk rapport - kyrkor 2014:6

västergötlands museum

Tidaholms kyrka – Puts och plåtarbeten på tornet 2013

Bebyggelseantikvarisk rapport – kyrkor

2014:6

Förord

Detta är en kortfattad sammanfattning i ord och bild av en åtgärd där Västergötlands museum varit antikvariskt medverkande under arbetet. För ytterligare information hänvisas till den arkiverade akten.

Författare Jennie Björklund

Omslagsbild Västtornet på Tidaholms kyrka efter renoveringen.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_1.jpeg

Västarvet Västergötlands museum Kulturmiljö

Box 253
532 23 SKARA

Hemsida www.vastarvet.se
www.vastergotlandsmuseum.se

Tidaholms kyrka – puts och plåtarbeten på tornet

Objekt

Tidaholms kyrka
Tidaholms kyrkliga samfällighet
Skara stift
Aagnetorps socken
Tidaholms kommun
Västra Götalands län
Västergötland

Beskrivning/byggnadshistoria

Tidaholms kyrka stod färdig 1841. 1892 genomgick kyrkan en yttre och inre förändring (ritad av Folke Zetterwall) där bland annat hörnen på kyrkan fick rusticerade omfattningar och tornet försågs med en ny spetsigt avslutad lanternin med tornur. Under en renovering 1970-71 putslagades fasaderna och avfärgades med silikatfärg. 1994 byttes plåten på lanterninen och tornets takfall, tornfasadernas cementlagningar och silikatfärg togs bort och lagades samt avfärgades med kalk istället.

Bakgrund/planerad åtgärd

I Västergötlands museums handlingar från arbetena på tornet 1994 så kan en läsa Ragnar Sigsjös besiktning av plåtarbetena. Där står bland annat att de ”utförda åtgärderna närmast måste betraktas som ett provisorium inför en kommande och mer omfattande reparation” då de metoder som använts inte utförts på bästa sätt. Detta påstående om brister i kvalitén på plåtarbetena bekräftades under startmötet på dessa arbeten när plåtentreprenören utan problem kunde lyfta upp i princip hela plåtläggningen på ett av tornets takfall – en presenning av plåt. Det uppdagades att det i princip endast varit takpappen som hållit taket tätt för tillfället. På grund av plåtens bristfälliga utförande på tornet så har vatten kunnat tränga ner i putsen och orsakat de putsskador som återfanns på flera av de mer utsatta delarna. Utöver putsen i direkt anslutning till torntaket, så återfanns även putsskador på gesimslisten – där också plåttäckningen ansågs vara orsaken på grund av felaktig utförd.

Utförda arbeten

Plåt

Beslut togs om att byta plåten upp till första avsatsen på torntaket (se bildbilaga). Underbrädningens råspons var i gott skick trots allt och kunde sparas. Däremot lades ett till lager ovan på det gamla för att jämna till underlaget. Över takkuporna monterades först en masonitskiva (oljehärdad 6,0 board) för att jämna upp kuporna som var väldigt ojämna, detta för att plåten bättre skulle kunna fästa. Över masoniten lades råspons. Ny takpapp – YEP 2500 Matak – lades sedan över hela takfallet på torntaket innan plåten.

Den nya kopparplåttäckningen utfördes som skivteckning där storlekarna på skivorna efterliknade originalet (högst 0.70 mm tjocka). Plåtarna dubbelfalsades och tvärfalsarna försköts med ca 40 mm. Samtliga falsmöten, rundade falsar och falsavslut glödgades innan återfalsning. Tvärfalsarna doppades i falsolja (lika delar kokt och rå linolja) och de stående falsarna tätades med falskitt (Abratex Tix transparent). Falsklamrorna monterades med ett max c-c avstånd på 200 mm, klammerspiken av koppar (30x3,5 mm, nockfalsens spik 50x3,5 mm)

Puts

Putsskadorna var värst i anslutningen till torntaket och västportalens fronton. Där hade frostsprängningarna även berört underliggande tegelkonstruktion. De trasiga tegelstenarna byttes ut mot nya likt befintliga och fogades med hydraulisk kalkfog (Weber.cal 156). Putsskadorna åtgärdades genom att lös puts knackades bort. Muren grundades med hydraulisk kalkgrund (Weber.cal 109) och putsades sedan med bruk i två olika ballast-storlekar (weber.cal 148 hydrauliskt kalkbruk, samt weber.cal 152

hydrauliskt kalkbruk fin). På de platser där putslagningarna skedde i anslutning till existerande spritputs så användes en kalkspritputs (weber.cal 146) till lagningarna.

Ej skalenlig

Putsskador fanns även på gesimslisten. Där kom dock tidigt frågan upp om det gick att ändra utförandet då anslutningen mellan plåt och puts var mycket bristfällig och en stor anledning till varför putsskadorna var så allvarliga. I samråd med länsstyrelsen och antikvariska experten föreslogs och godkändes att hacka bort det som gick av listen och istället dra den nya plåten högre upp på fasaden där anslutningen mellan puts och plåt skulle fungera bättre. (← se teckning på den nya lösningen, där det gula är putsen och den svarta linjen nedanför plåtutformningen). Kopparplåten på gesimsen lades utifrån samma grundprincip som torntaket vad gäller plåt, falsar, takpapp, men anpassades till gesimslistens storlek.

Vid hörnen på takfoten, direkt under torntaket, togs järnförstärkningar fram från inuti putsen, dessa hade varit orsaken till putsskadorna där. Istället för att täcka om dessa igen med puts, så läts de vara framme och målades med rostfri färg, samt infärgades vita för att inte synas.

Som avslutning avfärgades hela tornet med Webers kalkfärg våt (cal 246) i 2 strykningar.

Kommentar/anmärkning

Det var när arbetena på tornet redan var i gång som pyromandådet mot Tidaholms kyrka skedde i april 2013. Så arbetena utvändigt skedde parallellt med saneringen och renovering av kyrkan invändigt. Tyvärr skedde även sabotage på kyrktornet under projektet, då några tagit sig upp på byggnadsställningen och bland annat haft sönder ett par av kyrkurens timvisare (vridit runt och snedställt dem), samt ristat in klotter i putsen.

Avvikelse

I samband med att ställningen fanns på plats så passade församlingen på att bättringsmåla tornluckorna i färg och kulör likt befintligt.

Tidsperiod

Arbetena startade i april 2013 och avslutades i nov/dec samma år. Antikvarisk slutbesiktning skedde 2013-12-10.

Byggmöten/besiktningar

2013-03-13	Startmöte/Byggmöte 1
2013-04-08	Byggmöte 2
2013-05-07	Byggmöte 3
2013-05-28	Besiktning
2013-06-17	Besiktning
2013-08-29	Byggmöte 4
2013-10-09	Besiktning
2013-12-10	Slutbesiktning

Handlingar

Handlingar i ärendet kan sökas i Västergötlands museums arkiv under diarienummer 15-2011 samt hos länsstyrelsen i Västra Götaland under diarienummer 433-96497-2009, 433-21610-2011, samt 433-13234-2013

Entreprenörer

Allt i Bygge AB, Tidaholm (GE)
Gert Johanssons Plåtslageri AB, Slutarp (UE)

Leverantörer

Weber

Kontaktperson, Tidaholms pastorat

Leif Lindelöw, fastighetsingenjör

Antikvarisk medverkan

Jennie Björklund, Västergötlands museum

Fotodokumentation

Jennie Björklund

Digitalfoto:

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2012-09-05_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_5.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_2.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_3.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-04-08_3.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-04-08_2.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-04-08_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-06-17_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-08-29_3.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-10-09_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_2.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_4.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-08-29_1.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_4.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-10-09_3.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-10-09_2.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_2.jpeg

VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_3.jpeg

Besiktningens utlåtande

Arbetet har utförts med hänsyn till Tidaholms kyrkas kulturhistoriska värde och i enlighet med Länsstyrelsen beslut, samt i samråd med antikvarisk expert och kan därför godkännas ur antikvarisk synvinkel.

Källor

Bebyggelseregistret – <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/search.raa>

FOTO

Tidaholms kyrkas torn före åtgärderna. VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2012-09-05_1.jpeg

*Del av gesimslisten före åtgärderna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_1.jpe*

*Del av frontonen på västportalen.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_2.jpeg*

*Del av gesimslisten ovanifrån före. Notera utformningen av plåten.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_5.jpeg*

*Putsskadorna i anslutning till torntaket.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-03-13_3.jpeg*

*Ett av torntaket takfall före åtgärderna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-04-08_3.jpeg*

*Under takplåten på tornet före åtgärderna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-04-08_2.jpeg*

*Plåten som låg löst.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-04-08_1.jpeg*

*Masonit för att jämna till ytan på takkuporna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-06-17_1.jpeg*

*Under plåttäckningen av takkuporna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-08-29_3.jpeg*

*Takplåten byttes upp till första avsatsen.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-10-09_1.jpeg*

*Del av frontonen på västportalen under arbetet.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_1.jpeg*

*Putslagningarna innan avfärgning på takfoten.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_2.jpeg*

*Hörnlagningarna under arbetet.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_2.jpeg*

*Den numera synliga järnförstärkningen på hörnen under takfoten. Dock syns de inte nerifrån.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-05-28_4.jpeg*

Det nya utförandet av gesimslisten, där listen börjat hackas bort för att bättre kunna ansluta plåten.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-08-29_1.jpeg

Frontonen på västportalen efter åtgärderna och avfärgningen.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_4.jpeg

Den nylagda torntaksplåten.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-10-09_3.jpeg

Närbild på plåtarbetet.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-10-09_2.jpeg

Del av västportalens fronton efter åtgärderna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_2.jpeg

Gesimslisten efter åtgärderna.
VGM_jenbj8_Tidaholms_kyrka_puts_o_plat_2013-12-10_3.jpeg

Rapporter 2013-2014 i ämnet bebyggelse från Västergötlands museum

- 2013:1 Åkleby bro vid Sörbylunds kraftstation. Frösve socken, Skövde kommun, Västergötland. Renovering/ombyggnad 1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:2 Projekt Uppdatering Bebyggelseregistret – Kyrkor. Bebyggelsehistorisk rapport.
- 2013:3 Gudhammar. Gudhammar 2:11, Hova socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av spannmålsmagasin 2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:4 Råda kyrka. Råda socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Omläggning av spåntak 2010. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2013:5 Södra Fågelås kyrka. Södra Fågelås socken, Hjo kommun, Västergötland. Spånomläggning 2011. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2013:6 Håle-Tängs kyrka. Håle socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering 2009-2012. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:7 Förslag till bevarandeplan för Källby kyrkogård. Götene kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:8 Förslag till bevarandeplan för Skeby kyrkogård. Götene kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:9 Förslag till bevarandeplan för Broby kyrkogård. Götene kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:10 Förslag till bevarandeplan för Hangelösa kyrkogård. Götene kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:11 Förslag till bevarandeplan för Ullervads kyrkogård. Mariestads kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:12 Stora Flyhov. Flyhov 1:1, Husaby socken, Götene kommun, Västergötland. Restaurering av vävtapeter 1995-1996. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:13 Vinköls kyrka. Vinköls socken, Skara kommun, Västergötland. Ut- och invändig renovering 2011-2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:14 Skålltorp. Skålltorp 2:4, Skärvs socken, Skara kommun, Västergötland. Renovering av skiftesverkslada 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:15 Vård- och underhållsplan för Västergötlands museums byggnader. Fornbyn, Kråks, Heljesgården, Johannas stuga och Ölanda kapell. Skara, Bolums och Istrums socknar, Skara och Falköpings kommuner, Västergötland. Byggnadshistorisk rapport.
- 2013:16 Skallmeja kyrka. Skallmeja socken, Skara kommun, Västergötland. Omläggning av kyrkogårdsmur 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2013:17 Garage, Mössebergsparken. Mösseberg 49:50, Falköpings socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av tak och stomme. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:18 Villorna Eira, Svea, Götha och Societetshuset i Hjo. Del av Hjo Norr 3:59, Hjo socken, Hjo kommun, Västergötland. Renovering och målning 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:19 Klockarbolet. Odensåkers Klockarbol 1:9, Odensåkers socken, Mariestads kommun, Västergötland. Invändig renovering av manbyggnad 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:20 Vara tingshus. Vara kommun, Vara socken, Västergötland. Fasadenovering 2012. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2013:21 Anestad Västergården. Anestad 2:19, Främmostads socken, Essunga kommun, Västergötland. Fogning m.m. av ladugård. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:22 "Stenboa" vid Faledreven. Prästgården 36:1, Segerstads socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av fasader 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2013:23 Skånings-Åsaka kyrka. Skånings-Åsaka socken, Skara kommun, Västergötland. Fasadrenovering 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:1 Gluggetorpet. Råda Ågården 3:4, Råda socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Omläggning av del av vasstak 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

- 2014:2 Kv. Anden 6. Anden 6, Baggstedtska gården, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av veranda och balkong 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:3 Kv. Kopparslagaren 10. Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering och målning av fasader 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:4 Kihlbergsgården. Kv. Långan 8, Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering av tak på gårdshus 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:5 Hällestads kyrka. Hällestads socken, Falköpings kommun, Västergötland. In- och utvändig målning 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2014:6 Tidaholms kyrka. Agnetorps socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Puts och plåt- arbeten på tornet 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.